

Doç. Dr. Mehmet Özbireceklî

Cemil Süslü

Bağımsız Denetim Firmalarının Yolsuzluk Riski Faktörlerini Değerleme

Uygulamaları ve Türkiye'deki Bağımsız Denetim Firmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma-II*

Doç. Dr. Mehmet ÖZBİRECEKLİ

Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF

Cemil SÜSLÜ

Mustafa Kemal Üniversitesi, S.B.E. Öğrencisi

Özet

Son yıllarda, şirketlerin yapılarında ve piyasaların ölçeklerinde meydana gelen gelişmeler sonucunda şirket sahiplerinin, potansiyel yatırımcıların ve şirketlere yatırım yapan tasarruf sahiplerinin şirketler hakkında güvenilir ve geçerli bilgi ihtiyaçları da artmıştır.

Uygulamada, güvenilir bilgi temini açısından en önemli ve etkin önlemin muhasebe sisteminin bağımsız denetçilerin denetiminden geçirilmesi olduğu bilinmektedir. Şöyle ki; denetimden geçmiş bilgiler işletme yönetimine, şirketin küçük ortaklarına ve tasarruf sahiplerine, yani potansiyel yatırımcılara, gerek yatırım kararları gerekse başarı değerlemesi açısından yardımcı olabilmektedir. Ancak denetim faaliyetlerinin yolsuzluk riski tehdidiyle karşı karşıya olduğu da bilinen bir gerçektir.

Bu çalışmanın çerçevesi, iyi niyetli denetim firmalarının kendilerini müşteri firmaların yolsuzluk yapma riskinden korumalarına yönelik uygulamaların yurtdışı ve yurtiçi düzeyde karşılaştırmalı olarak incelenmesi boyutunda çözülmüştür.

Bu çalışmada, öncelikle gelişmiş ekonomilerde faaliyette bulunan bağımsız denetim firmalarının, denetimle ilgili risk faktörlerini değerlendirme uygulamaları incelenmekte, daha sonra ise Türkiye'de bağımsız denetim firmalarının yolsuzluk riskini nasıl değerledikleri, araştırma konusu edilerek yurt dışı uygulamalarla ülkemizdeki uygulamaların kıyaslanmasına ve bu çerçevede öneriler geliştirilmesine çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bağımsız denetim, denetimde yolsuzluk riski faktörleri, DSB No.82.

Abstract (Firms' Fraud Risk Assessment Practices And A Comparative Research On The Auditing Firms In Turkey-II)

Recently, because of the developments in structure of firms and scales of the stock markets, reliable and valid information needs of firm's owners, prospective investors and investors investing their savings to the firms have increased.

* Bu çalışmada kullanılan verilerin temin edilmesindeki yardımlarından dolayı, çalışmamıza ilgi gösteren denetim firmalarının yetkililerine teşekkürlerimizi sunarız.

In practice, it is known that the most important and effective measure for having reliable information is to have the auditor audit accounting system. In such a way that, inspected information can help the management of the firm, small partners and investors for making investment decisions and evaluating performance of the firm. However, there is a known truth that the audit activities are under the threat of the fraud risks.

The frame of this study is drawn as comparatively researching honest auditing firms' practices to protect themselves against fraud risks of client firms in Turkey and abroad.

In this study, firstly auditing firms in developed economies' fraud risk assessment practices are investigated. Then it is tried to explore how auditing firms in Turkey assess fraud risks. In order to do this a questionnaire was applied. So, according to the data obtained from questionnaire, the conclusion of the study and some suggestions are presented.

Key Words: Independent auditing, fraud risk factors in auditing, SAS No:82

1. Giriş

Çalışmamızın, Dergi'nin önceki sayısında yayımlanan 1. bölümünde; bağımsız denetim firmalarının, denetimini yaptıklarını müşterilerinin yolsuzluk yapma riskini etkileyen faktörler tanımlanmış, Amerika'da Denetim Standartları Kurulu tarafından yolsuzluk riski ile ilgili olarak yayımlanan 82 nolu Denetim Standardı Bildirgesi hakkında bilgi verilmiş ve bu konularda yapılmış bazı araştırmalara yöntem ve ulaşılan sonuç açılarından yer verilmişti. Böylece Ülkemizde ulusal boyutta yapılmış olan bu çalışmanın muhasebe ve denetim literatüründe alabileceği yerin de tanımlanmasına çalışılmıştı.

Çalışmamızın bu bölümünde, Türkiye'de SPK'ye bağlı olarak faaliyet gösteren bağımsız denetim firmalarının yolsuzluk riski faktörlerini değerlendirme uygulamaları üzerine yapılan karşılaştırmalı bir araştırmaya yer verilmektedir.

2. Amaç ve Yöntem

Türkiye'de SPK'ye bağlı olarak faaliyet gösteren bağımsız denetim firmalarının yolsuzluk riski faktörlerini değerlendirme uygulamaları üzerine yapılan bu araştırmada;

1- Türkiye'de SPK'ye bağlı olarak faaliyet gösteren denetim firmalarının, müşterilerinin yolsuzluk yapma riskini etkileyen faktörleri dikkate alıp almadıklarının, bu hususta ne tür çalışmalar yaptıklarının ve konu ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesi,

2- Denetim firmalarının, kendilerini müşteri firmaların yolsuzluk yapma riskinden korumaya yönelik uygulamalarının yurtiçi ve yurt dışı düzeyde karşılaştırılması olarak incelenmesi,

3- Türkiye'de bağımsız denetim firmalarının denetim riskini değerlendirme uygulamalarına gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar çerçevesinde öneriler getirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın amaçlarına ulaşabilmek için, SPK'den yetki almış olan ve çalışmamızın evrenini oluşturan 80 bağımsız denetim firmasına öncelikle e-posta yoluyla anket uygulanmaya çalışılmıştır. Bunun için, SPK'nin web sayfasından telefon numaraları alınan denetim firmaları tek tek aranarak e-posta adresleri alınmış ve çalışma evrenimiz içinde yer alan bütün firmalara web ortamında oluşturulan ve gönderilmesi için sadece "GÖNDER" tuşuna basılması yeterli olan bir anket formu ulaştırılmıştır. Ancak, çalışma evrenimiz içinde yer almış olan bütün denetim firmaları anket formları kendilerine ulaştığı halde, telefonla tekrar hatırlatılmasına rağmen, çeşitli bahaneler öne sürerek anket formlarını e-posta ile geri göndermemişlerdir.

Bu nedenle çalışma evrenimiz içinde yer alan denetim firmalarının bulunduğu Ankara ve İstanbul illerine gidilerek anket formunun bizzat uygulanmasına çalışılmıştır. Buna rağmen, denetim firmalarının çoğunda, yetkililerin çeşitli bahanelerle anket formlarını doldurmaktan kaçındıkları müşahede edilmiştir.

Bu çalışmanın ana kütlesi (N) 80'dir. Ancak evrenimizi oluşturan söz konusu denetim firmalarından birisi faal olmadığı için çalışmamızın ana kütlesi 79 denetim firması olmuştur. Anketi cevaplandıran 21 firma ise çalışmanın örneklemini (n) oluşturmuştur.

21 denetim firmasından edinilen bilgiler aşağıdaki gruplandırmalar doğrultusunda Ek'te sunulan (Çizelge 6-9) çizelgelere yerleştirilerek bulgu haline getirilmiştir:

1- Denetçilerin Demografik Özellikleri

2- Denetçilerin Mesleki Deneyimleri ve Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları

3- Denetçilerin Eğitim Durumları-Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları

4- Denetçilerin Yaşları ve Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları

5- Denetçilerin Cinsiyetleri ve Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları

3.Elde Edilen Bulgular

Bağımsız denetim firmalarına yukarıda belirtilen amaçlar çerçevesinde uygulanan anketle şu bulgulara ulaşılmıştır.

3.1. Ankete Katılan Denetçilerin Demografik Özellikleri-(Çizelge-6)

➤ Denetçilerin % 80'i üniversite mezunu, % 20'si yüksek lisans ve üstü eğitim düzeyine sahiptir.

➤ Denetçilerin % 19'u baş denetçi, % 19'u yardımcı denetçi ve % 62'si diğer unvanlara sahiptirler.

➤ Denetçilerin %19'u 30 yaşın altında, %43'ü 30-39 yaş arasında, %9,5'i 40-49 yaş arasında, %19'u 50-59 yaş arasında, %9,5'i 60 ve üzeri yaşadadır.

➤ Denetçilerin %14'ü 5 yıldan daha az, %28,5'i 5-9 yıl, %9,5'i 10-14 yıl arasında ve %48'i 15 yıl ve üstü mesleki deneyime sahiptir.

➤ Denetçilerin %10'u bayan, %90'ı erkektir.

3.2. Denetçilerin Mesleki Deneyimi-Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları-(Çizelge-7)

1-Genel Bulgular:

➤ 21 denetçiden 11'i risk değerlendirme çalışması yaptığını, 10'u yapmadığını ifade etmiştir.

➤ Risk değerlendirme yapanların %64'ünün (%55 + %9), yapmayanların ise %60'ının 10 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olması dikkat çekicidir.

➤ Dikkat çekici değerler 15 yıl ve üzeri deneyime sahip meslek mensuplarının sü-tununda ortaya çıkmıştır. Aşağıda 2-6 maddelerde sıralanmış olan bu değerler, çizelgede koyu renkle gösterilmektedir.

2 -15 Yıl ve Üzeri Deneyimi Olan-ların Değerlediği Risk Faktörleri:

➤ Şirket sahiplerinin statüsü (%45),

➤ Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması (%56),

➤ Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı (%64),

➤ Varlık kompozisyonu (yüksek alacak tutarı / varlık toplamı; yüksek stok miktarı / varlık toplamı; yüksek dönen varlık / varlık toplamı) (%64),

➤ Deneyimsiz yönetim (%45),

➤ Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması (%36)

➤ Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi (%54),

➤ Yönetimin iş çevresindeki tanınmışlığının kötü olması (45),

➤ Yönetimin dürüst davranmaması (%54),

➤ İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler (%64),

➤ Varlıklar, borçlar, gelirler ya da masrafların önemli ölçüde tahminlere dayanması ve bu tahminlerin olağanüstü yanlış yargılar ve belirsizlikler içermesi (45),

➤ Kayıtların alışılmışın dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir firmaca denetiminin yapılmış olması (%36)

➤ İşletmenin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı çok hassas olması (%36)

➤ İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması (45),

➤ Zayıf Finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali (45),

➤ İşletmenin finansal durumunun zayıf yada kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması (%36)

➤ Yakın iflas tehdidinin varlığı (%36)

3- Yolsuzluk Riski Faktörlerini Değerleme Aşaması

➤ Denetim planlaması sürecinde (%64)

4- Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesini Denetim Planlaması Aşamasında Yapanların Kullandığı Değerleme Yöntemi

➤ Faktörlerin (örnekleriyle birlikte) sıralanarak VAR/YOK şeklinde işaretlenmesi (%36)

5- Müşterinin Kabulü/Devamı Kararı Verilirken Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Belirlenmesinde Uygulanan Yöntem

➤ Risk faktörlerinin olup olmadığının işaretlendiği kontrol listesi (%64)

6-Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesi Görevini Yürütenler

➤ Baş denetçi (%64)

3.3. Denetçilerin Eğitim Durumu-Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları-(Çizelge 8)

1. Genel Bulgular:

➤ Meslek mensuplarının tamamı üniversite mezunudur.

➤ Toplam katılımcının 5'i lisans üstü öğrenim görmüştür.

➤ Lisans üstü öğrenim düzeyinde olduğu halde risk değerlemesi yapmayanların sayısı (3), yapanların sayısından (2) daha fazladır.

➤ Dolayısıyla, öğrenim düzeyinin yüksek olmasının risk değerlemesi uygulaması eğilimine katkı sağlamadığını söylemek mümkündür.

➤ Çizelge-7 ile ilgili bulgularda yer alan risk değerlemesi yapanlara ait değerler de çizelgede görüldüğü üzere, önemli ölçüde üniversite mezunu meslek mensuplarına aittir.

3.4. Denetçilerin Yaşları ve Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları-(Çizelge-9)

1.Genel Bulgular:

➤ Yaşları 30 dan az olan denetçilerin yarısı (2) risk değerlendirmesi yapmakta diğer yarısı (2) risk değerlemesi yapmaktadır.

➤ 30-39 yaş grubundaki denetçilerin 4'ü risk değerlemesi yapmakta geriye kalan 5'i risk değerlemesi yapmamaktadır.

➤ 40-49 yaş grubu arasında yer alan denetçilerin tamamı risk değerlemesi yapmaktadır.

➤ 50-59 yaş grubu arasında bulunan denetçilerin yine tamamı risk değerlemesi yapmaktadır.

➤ 60 yaş ve üzerindeki denetçilerin tamamı risk değerlemesi yapmamaktadır.

➤ 30 yaş ve altındaki denetçilerden 2'si normal denetim faaliyetleri dışında ayrı bir denetim programı hazırlamamaktadırlar.

➤ 30-39 yaş grubu arasında yer alan denetçilerin 3'ü normal denetim faaliyetleri dışında ayrı bir denetim programı hazırlamamaktadır.

➤ 40-49 yaş grubunda bulunan denetçilerin tamamı (2) normal denetim faaliyetleri dışında ayrı bir denetim programı hazırlamamaktadır.

➤ 50-59 yaş grubu içindeki denetçilerin 3'ü normal denetim faaliyetleri dışında ayrı bir program hazırlamamaktadırlar.

➤ 60 yaş ve üzerinde olan denetçilerin tamamı (2) normal denetim faaliyetleri dışında ayrı bir program hazırlamamaktadırlar.

➤ Buradan anlaşılacağı gibi, anketimize katılan 21 meslek mensubundan bu soruya cevap veren 14 meslek mensubunun 12'sinin (%86) normal denetim faaliyetleri dışında ayrı bir denetim programı hazırlamadığı görülmektedir.

2. Yolsuzluk Riski Faktörü Değerlemesinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

30 Yaşın Altındaki Denetçilerin Değerledikleri Risk Faktörleri:

➤ Şirket hisselerinin önemli oranda şirket içinden kişilere veya başka şirketlere yönetim hizmeti veren az deneyimli yöneticilere ait olması (%50).

➤ Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması (%50).

➤ Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı (%50).

➤ Varlık Kompozisyonu (yüksek alacak tutarı/varlık toplamı; yüksek stok mik-tarı/varlık toplamı; yüksek dönen varlık / varlık toplamı) (%50).

➤ Yönetimin iş çevresindeki tanınmışlığının kötü olması (%50).

➤ Yeterince kontrol edilemeyen anti-merkeziyetçi örgüt yapısı (%50).

➤ İş başarısızlıklarındaki artış ve müşteri talebindeki önemli düşüş (%50).

➤ İşletmenin faaliyet gösterdiği endüstri kolunda ani değişiklikler yaşanması (%50).

➤ Kazançların artış göstermesine rağmen işletmenin faaliyetlerinden nakit akışı yaratamaması (%50).

➤ Kayıtların alışılmışın dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir firmaca denetimin yapılmış olması (%50).

➤ İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması (%50).

➤ Yakın iflas tehdidinin varlığı (%50).

30-39 Yaş Grubundaki Denetçilerin Değerledikleri Risk Faktörleri

➤ İçerden öğrenilenlerin ticareti (%33).

➤ Şirket sahiplerinin statüsü (%44).

➤ Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri (%44).

➤ Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı (%44).

➤ Şirket içinde çıkar çatışması (%44).

➤ Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi (%33).

➤ Yönetimin iş çevresindeki tanınmışlığının kötü olması (%33).

➤ Önemli iş taahhütlerine girilmiş olması (%33).

➤ İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığının bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler (%44).

➤ Kazançların artış göstermesine rağmen işletmenin faaliyetlerinden nakit akışı yaratamaması (%33).

➤ Kayıtların alışılmışın dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir firmaca denetimin yapılmış olması (%44).

➤ İşletmenin emsallerine nazaran olağan dışı hızlı büyümesi veya karlılık göstermesi (%33).

➤ İşletmenin olağan dışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması (%44).

➤ İşletmenin finansal durumunun zayıf ya da kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması (%33).

40-49 Yaş Grubundaki Denetçilerin Değerledikleri Risk Faktörleri

➤ Yönetim kurulu üyelerinin çok azının şirket dışından olması (%100)

- Şirket sahiplerinin statüsü (%50)
- Şirket dışından önemli oranda hisse-ye sahip hissedarın olmaması (%50)
- Şirket hisselerinin önemli oranda şirket içinden kişilere veya başka şirketlere yönetim hizmeti veren az deneyimli yöneticilere ait olması (%50)
- Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması (%100)
- Üst yönetimin iç kontrolle ilgili raporu (%50)
- Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı (%100)
- Yatırım devir hızının düşük olması (%50)
- Varlık kompozisyonu (yüksek alacak tutarı/varlık toplamı; yüksek stok miktarı / varlık toplamı; yüksek dönen varlık/varlık toplamı) (%100)
- Deneyimsiz yönetim (%100)
- Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması (%100)
- Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi (%100)
- Önemli iş taahhütlerine girilmiş olması (%50)
- Yönetimin iş çevresindeki tanınırlığının kötü olması (%100)
- Yönetimin dürüst davranmaması (%100)
- Müşteri firma personelinin kural dışı davranışlar sergilemesi (%50)
- İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler (%100)
- Kazançların artış göstermesine rağmen işletmenin faaliyetlerinden nakit akışı yaratamaması (%100)
- Varlıklar, borçlar, gelirler ya da masrafların önemli ölçüde tahminlere dayanması ve bu tahminlerin olağanüstü yanlış yargılar ve belirsizlikler içermesi (%100)
- Kayıtların alışılmadık dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir

fırmaca denetiminin yapılmış olması (%100)

➤ İşletmenin emsallerine nazaran olağan dışı hızlı büyüme veya karlılık göstermesi (%100)

➤ İşletmenin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı çok hassas olması (%100)

➤ İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması (%100)

➤ Zayıf finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali (%100)

➤ İşletmenin finansal durumunun zayıf yada kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması (%100)

➤ Yakın iflas tehdidinin varlığı (%50)

➤ İşletme sahip ya da yöneticileri ile hali hazırdaki denetçi ya da bir önceki denetçi arasında gergin ilişkiler yaşanması (%100)

50-59 Yaş Grubundaki Denetçilerin Değerledikleri Risk Faktörleri

➤ Yönetim kurulu üyelerinin çok azının şirket dışından olması (%50)

➤ Şirket sahiplerinin statüleri (%75)

➤ Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması (%100)

➤ Üst yönetimin iç kontrolle ilgili raporu (%75)

➤ Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı (%100)

➤ Varlık kompozisyonu (yüksek alacak tutarı / varlık toplamı; yüksek stok miktarı / varlık toplamı; yüksek dönen varlık toplamı) (%100)

➤ Deneyimsiz yönetim (%75)

➤ Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması (%50)

➤ Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi (%100)

➤ Yönetimin statüsüne uygun olmayan yaşam tarzı (lüks varlıklar, lüks yaşam koşulları gibi) (%50)

➤ Yönetimin iş çevresindeki tanınmışlığının kötü olması (%75)

➤ Önemli iş taahhütlerine girilmiş olması (%75)

➤ Yönetimin dürüst davranması (%100)

➤ Müşteri firma personelinin kural dışı davranışlar sergilemesi (%50)

➤ İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler (%100)

➤ Varlıklar, borçlar, gelirler ya da masrafların önemli ölçüde tahminlere dayanması ve bu tahminlerin olağanüstü yanlış yargılar ve belirsizlikler içermesi (%75)

➤ Kayıtların alışılmışın dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir firmaca denetiminin yapılmış olması (%50)

➤ İşletmenin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı çok hassas olması (%50)

➤ İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması (%75)

➤ Zayıf finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali (%50)

➤ İşletmenin finansal durumunun zayıf yada kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması (%75)

➤ Yakın iflas tehdidinin varlığı (%75)

60 Yaş ve Üzerindeki Denetçilerin Değerledikleri Yolsuzluk Risk Faktörleri:

➤ Şirket sahiplerinin statüsü (%50)

➤ Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı (%50)

➤ Varlık kompozisyonu (yüksek alacak tutarı/varlık toplamı; yüksek stok mik-

tarı/varlık toplamı; yüksek dönen varlık/varlık toplamı) (%50)

➤ Yönetimin statüsüne uygun olmayan yaşam tarzı (lüks varlıklar, lüks yaşam koşulları gibi) (%50)

➤ İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler (%50)

➤ Zayıf finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali (%50)

3. Denetçilerin Yolsuzluk Riski Faktörlerini Değerleme Aşaması

➤ 30-39 yaş grubundaki denetçilerin %44'ü denetim planlaması sürecinde,

➤ 40-49 yaş grubundaki denetçilerin %100'ü denetim planlaması sürecinde,

➤ 50-59 yaş grubundaki denetçilerin %100'ü denetim planlaması sürecinde,

➤ 60 yaş üzerindeki denetçilerin %50'si denetim planlaması sürecinde,

➤ Buradan anlaşılacağı üzere, yolsuzluk riski değerlemesi yapan 12 meslek mensubunun tamamı müşteri firma ile ilgili yolsuzluk riski faktörlerini *denetim planlaması sürecinde* değerlendirmektedir.

4. Müşterinin Kabulü/Devamı Kararı Verilirken Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Belirlenmesinde Uygulanan Yöntem

➤ 40-49 yaş grubundaki 2 denetçi, 50-59 yaş grubundaki 4 denetçi, 60 ve üzerindeki 2 denetçi müşterinin kabulü/devamı kararı verilirken yolsuzluk riski faktörlerinin belirlenmesinde *risk faktörlerinin olup olmadığının işaretlendiği kontrol listesi* yöntemini kullanmaktadırlar.

➤ Sonuç olarak, Çizelge-9'da görüldüğü üzere, yolsuzluk riski değerlemesi yapan 12 denetçinin 10'u (%83) müşterinin kabulü/devamı kararı verilirken yolsuzluk riski faktörlerinin belirlenmesinde yöntem olarak *risk faktörlerinin olup olmadığının işaretlendiği kontrol listesini* kullanmaktadır.

5. Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesini Denetim Planlaması Aşamalarında Yapanların Kullandığı Değerleme Yöntemi

➤ 40-49 yaş grubundaki denetçilerin tamamı (2) faktörlerin (örnekleriyle birlikte) sıralanarak VAR/YOK şeklinde işaretlenmesi yöntemini kullanmaktadırlar.

➤ 60 yaş üzerindeki denetçilerin %50'si yine faktörlerin (örnekleriyle birlikte) sıralanarak VAR/YOK şeklinde işaretlenmesi yöntemini uygulamaktadır.

➤ Ancak 50-59 yaş grubundaki denetçilerin %75'i faktörlerin sıralanarak DÜŞÜK/ORTA/YÜKSEK şeklinde değerlendirilmesi yöntemini kullanmaktadırlar.

6. Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesi Görevini Yürütenler

➤ Çizelge-9'da görüldüğü üzere, bu soruyu yanıtlayan denetçilerin %77'si yolsuzluk riski faktörlerinin değerlendirilmesi görevinin baş denetçi tarafından yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

3.5. Yolsuzluk Riski Faktörü Değerlemesinin Denetçilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

1. Genel Bulgular:

➤ Ankete katılan denetçilerin 2'si bayan, 19'u erkektir.

➤ Bayan denetçilerden biri risk değerlendirilmesi yapmakta diğeri ise yapmamaktadır. Ankete katılan bayan denetçi sayısının çok az olması nedeniyle bu konuda elde edilen bulguların yorumlanmasının sağlıklı olmayabileceği düşünülmüştür.

4. Genel Değerlendirme ve Sonuç

➤ Ülkemizde SPK'ye bağlı olarak faaliyet gösteren bağımsız denetim firmalarının DSB No.82 çerçevesinde etkili bir yolsuzluk riski uygulaması yaptıklarını ifade etmek güçtür.

➤ Mesleki deneyim süresinin fazla olmasının, denetçilerin denetimi yapılan şirketlerin yolsuzluk yapma risklerini değerlendirme eğilimini artırıcı bir unsur olmadığı söylenebilir.

➤ Bununla birlikte yukarıdaki tespitin aksine, risk değerlendirilmesi yapan meslek mensuplarından mesleki deneyim süresi özellikle 15 yıl ve üzerinde olanların, listede sıralanmış olan risk faktörlerinin çoğuna yönelik değerlendirme çalışması yaptıkları anlaşılmaktadır. Yani mesleki deneyim süresi 15 yıl ve üzerinde olanlar daha çok sayıda risk faktörünü dikkate almaktadır. Ancak, 60 yaşın üzerindeki denetçilerin, özellikle risk değerlendirilmesi yapmadıklarını ifade etmekle birlikte bazı risk faktörlerini dikkate aldıkları görülmektedir.

➤ En çok dikkate alınan risk faktörlerinin; Şirket sahiplerinin statüsü, Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması, Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı, Varlık kompozisyonu, Deneyimsiz yönetim, Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması, Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi, Deneyimsiz yönetim, Yönetimin iş çevresindeki tanınmışlığının kötü olması, Yönetimin dürüst davranmaması, İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler, Varlıklar, borçlar, gelirler ya da masrafların önemli ölçüde tahminlere dayanması ve bu tahminlerin olağanüstü yanlış yargılar ve belirsizlikler içermesi, Kayıtların alışılmışın dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir firmaya denetiminin yapılmış olması, İşletmenin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı çok hassas olması, İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması, Zayıf Finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali, İşletmenin finansal durumunun zayıf yada kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması, Yakın iflas tehdidinin varlığı, Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması gibi faktörler olduğu saptanmıştır.

➤ Değerlemesi yapılan yolsuzluk riski faktörleri çoğunlukla denetim planlaması

sürecinde dikkate alınmakta, ve faktörler (örnekleriyle birlikte) sıralanarak VAR/YOK şeklinde işaretlenmektedir.

► Yolsuzluk riski faktörlerinin değerlendirilmesi görevini çoğunlukla baş denetçinin yürütmesi uygun bulunmaktadır.

► Bu çalışmada elde edilen sonuçlardan biri de denetim mesleği mensuplarının mesleki faaliyetleri ve uygulamaları konusunda bilgi vermektен kaçınma eğiliminde olduklarıdır. Kaldı ki denetçilerden özel ve gizlilik içeren türde bilgiler istenmemiştir. Dolayısıyla, denetçilerin çoğunun anket uygulamamıza gösterdikleri tedirgin tavır “şeffaflık” ilkesi ile bağdaşmamıştır.

5. Öneriler

► Sermaye piyasasının düzgün işleyebilmesi için piyasa kurallarına uyulmasının yanı sıra, piyasanın en önemli aktörleri olan şirketlerle ilgili bilgilerin tarafsız ve sağlıklı bir biçimde kamuoyuna açıklanması gerekir. Piyasada işletmeler hakkında oluşan bilgi, kamuoyuna mali tablolar aracılığıyla ulaştırılmaktadır. Bu nedenle günün gereklerini karşılayan, iyi düzenlenmiş çağdaş bir muhasebe sistemi ve yeni teknolojik imkanlarla ve bilgilerle donatılmış, gerek hizmet içi eğitimle gerekse özel eğitim merkezlerinde kendi meslekleriyle ilgili kurslara katılıp kendini yetiştirebilen, yurt içindeki ve yurt dışındaki kurumlarca geliştirilen standartları takip edebilen ve bunları uygulamaya geçirebilen bağımsız denetçiler ile muhasebeciler, etiksel davranışları taktirde, yolsuzluk girişimlerinin devlete ve kamuoyuna büyük zararlar vermeden önlenmesi mümkün olabilir.

► Eğitimli ve kendine güvenen denetçilerin, denetim faaliyetlerinde teknolojinin denetim alanında sağlamış olduğu nimetlerden DSB No.82 çerçevesinde yararlanmaları yolsuzluk ve usulsüzlüklerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilir.

Holmes (2002), teknolojinin uygulamadaki faydalarını şöyle ifade etmektedir (Özbirecikli 2002:60-61):

Gelecek Enronlar'ın önlenmesi için denetçilere düşen sorumlulukların artması nedeniyle denetçiler teknolojiyen daha fazla yararlanmaya yönelmektedir. Tek-

nolojinin buradaki rolü; iç denetim fonksiyonunu desteklemek ve denetçilerin çok sayıdaki sistem arasındaki işlemlere ve veriye kolayca ulaşmasını mümkün kılarak güvenilir kararlar almalarını ve kendi denetim komitelerine, finans yöneticisine ve üst yönetime önerilerde bulunmalarını sağlamaktır.

Denetçilerin kullandığı araçlar amaca göre değişebilir. Bu araçların; ticari işlemlerin mevcudiyetini ifade eden muhasebe uygulamalarının kontrol edilmesi, mevcudiyetin kontrol edilmesi, izleme ve gözlem faaliyetlerinin kontrol edilmesi veya sistemin yararlanılabilirliği ile ilgili sorunların saptanması gibi faaliyetleri gerçekleştirmesi gerekebilir.

ABD'de IIA tarafından yapılan bir araştırma ile veriye ulaşma ve analiz etme araçlarının kullanımının son 10 yılda gittikçe yükselen oranda arttığı saptanmıştır. Bununla birlikte, cevaplayıcıların %21'i hala Excel sayfaları kullandıklarını belirtmişlerdir. IIA'ya göre bunun nedeni, bu tür ürünlerin kullanımı için kullanıcıların ihtiyaç duyacağı eğitimin çok az olmasıdır. Ankette veriye ulaşmak ve veriyi analiz etmek için Excel'in kullanılmasındaki en önemli ve yaygın faktörün “maliyet” olduğu belirtilmektedir.

Excel sayfaları verinin genel işletme uygulamaları için organize edilmesinde yararlı olabilir. Ancak, Excel sayfaları; önceki dönem verileriyle işlem yapılması, veriler arasındaki karmaşık ilişkilerin ortaya konulması ve verilerin doğruluğunun korunması konularında sınırlı kalmaktadır. Business Intelligence Imperative'de Gartner Group, bu sistemlerin çok büyük miktarda veri topladığını ve yönettiğini, bu verinin bir yıl içinde %100'e varan oranda arttığını belirtmektedir. Ancak Excel uygulamaları bu verilerin işlenmesi ve organize edilmesi için donatılmamıştır.

Oysa farklı sistemlerden elde edilen büyük hacimli verinin birleştirilmesi ve kullanılması için daha gelişmiş araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Gartner Group, uzman satıcıların yaptığı işlemlere ilişkin bilgilerin denetim departmanına akışını sağlayan işletme araçlarını inceleme konu-

su etmiştir. SAS, Hyperion ve Oracle gibi firmalar tarafından geliştirilen ve Daily Business Close-DBC adı verilen bu tür araçlar iç denetçilere, şirketin farklı departmanlarından bir dakika öncesine ait performans raporlarına ulaşma imkanı vermekte ve ayrıca ulaşılan bilginin dış denetçilerle web üzerinden paylaşılmasını ve mukayese edilmesini mümkün kılmaktadır.

IIA'nın araştırması ayrıca bir çok denetçinin veriye ulaşmak ve analiz etmek için birden fazla ürün kullanmayı tercih etmelerine rağmen, ilginç bir şekilde, %70'inin sadece bir tedarikçi kullandıklarını ortaya koymuştur: yazılım devi ACL.

ACL yetkilileri, etkin şirket yönetiminin ve risk yönetiminin bugünün iş çevresinde her zaman olduğundan daha önemli hale geldiğine inandıklarını belirtmektedirler. Risk yönetimi şu temel unsurları içermektedir: İşletmedeki işlemlerin kontrol sonuçları ile uyumlu olmasını temin etmek, kontrol sistemlerini ayrıntılı ve tüm işlemleri dikkate alacak biçimde tasarlamak, karar sürecini desteklemek için tam ve güvenilir bilgiyi erişilebilir hale getirmek. Bu unsurlardan birinin zayıf olması, şirketin finansal açıdan derin etkiler yaratabilecek risklere maruz kalmasına neden olur.

Şirket yetkilileri ACL yazılımının; karmaşık veri yapılarını süratle tanıyıp, doğrudan işlem yapabilecek şekilde özel olarak tasarlandığını belirtmektedir. Programın analitik fonksiyonları; geniş hacimli işlemel veriyi işleyebilecek ve herhangi bir hata, usulsüzlük veya alışılmamış olma-yan işlem tarzının hemen saptanmasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. ACL yazılımının en belirgin özelliği sürekli kontrol ortamı sağlamasıdır.

Ernst&Young (E&Y) Firmasının denetim teknolojisi şefi Alan Young, firmalarının kullandığı yazılımın %75'inin firma bünyesinde geliştirildiğini, %25'inin ise firma dışından temin edildiğini tahmin etmektedir. Young, üçüncü kişiler (firma dışı) tarafından geliştirilen yazılımları çok çekici bulmasına rağmen E&Y'nin kendi yazılımlarının çok sayıda iç kontrol

mekanizmasına sahip olduğunu ifade etmektedir. ACL tarafından geliştirilen bir gelişmiş veri işleme aracı ile E&Y'nin kullandığı araç kitinin aşağıdaki sistemleri içerdiği görülmektedir:

a) İnteraktif Veri Analizleri

Bu araç, Benford Yasasını* (Accountancy 2000 Temmuz s:126) uygulamak suretiyle denetimin güvenilirliğine yardımcı olur. Böylece, işlem kütesindeki usulsüzlüklerin, atlanan kontrollerin, işlem hatalarının veya küçük hilelerin saptanması mümkün olabilmektedir.

b) Bilgi Arayıcı (knowledge SEEKER)

Bilgi arayıcı veri içindeki ilişkilerin hızlı bir şekilde belirlenmesini mümkün kılar. Sonuçları istatistiksel karar verme ağacı formatında sunmak için neden-sonuç analizlerini kullanır.

c) Tahminci (predictor)

Bu araç veri setleri içindeki ilişkileri incelemek için kullanılan bir regresyon analizi aracıdır. Beklenen çıktıdan sapmaların belirlenmesini sağlar.

d) Otomatik Analitik Modüller

Söz konusu modüller; müşteri verilerini analiz eden ve işletme dışı düzeyde beklenen sonuçlarla ilgili verilerin raporlanmasını sağlayan bir dizi araçtır. Faaliyet alanı genellikle stok fiyatlaması, miktar usulsüzlükleri, satışın faturalandırılması ile ilgili sorunlar, alacakların yaşlandırılması gibi konuları kapsar.

e) Denetçilerin İş İstasyonları

Alan Young, denetim firması bünyesinde özel olarak tasarladıkları ve geliştirdikleri bir yönetim aracının, denetçilerin çalışma programını ve denetim cetvelini yönettiğini ifade etmektedir. Böylece kalite kontrol, iş paylaşımı ve denetim takımı üyeleri arasında koordinasyon sağlamak mümkün olabilmektedir.

Ancak Young, yukarıda sayılanların hiç birinin denetim görüşünün belirlenmesi

* Benford Yasası ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Prof.Dr.Melih Erdoğan-Muhasebe ve Denetime BAKIŞ Dergisi Ocak-2001.

aşamasında yer almadığına dikkat çekmektedir. Nitekim denetim araçları denetçilerin doğru yargıya ulaşma yeteneklerini arttırmak için tasarlanmıştır. Ancak her şeye rağmen doğru yargıya ulaşmak için denetçilerin dikkatlerini en riskli alanlarda ve alışılmamış olmayan işlemlerde yoğunlaştırmaları gerekmektedir. Young, denetçinin işinin beklentileri gerçekleştirmek değil, sadece belirlemek olduğuna inandığını, denetim teknolojisinin anahtar rolünün de “denetçinin denetim görüşüne ulaşması için yeterli bilgiyi sağlamak” olduğunu ifade etmektedir.

Gelecekteki Hileler

Denetim sektöründen bazı insanlar geleceğe bakarak, gelecekte özellikle hileli durumlarla ilgili bulguların ortaya çıktığı zamanlarda, ne tür teknolojilerin denetçilerin işini daha kolay hale getirebileceği konusunda hipotezler geliştirmişlerdir. Bunlardan biri de Teksas Trinity Üniversitesi'nden Dr. Robert Jensen olmuştur. Jensen, finansal raporların açıklığı ve dürüstlüğüne etkileyen etmenlerle ilgili fazla miktarda materyalin olmaması durumunda, teknik olarak dış denetçiden hileleri ortaya çıkarmasının beklenmediğini belirtmektedir. Fakat bu durum “materyal”in ne olduğu hususunda çok sayıda sorunun sorulmasına neden olmaktadır.

Jensen denetçinin, denetimini yürüttüğü firma ile ilgili bilgileri bir ağ (network) üzerinden elde etmesi esasına dayanan bir fikir öne sürmektedir. Jensen'e göre öncelikle firmaların işlemlerini başından sonuna kadar ağ üzerinde izlemesi gerekmektedir. Bunun için ağa, işlemlerin izleneceği ve adına “auditbots” (denetim larvası) adı verilen işletmeye ait programın (veya dosyanın) sabitlenmesi gerekmektedir. Denetim larvasında yer alan bilgiler, denetim firmasının sistemine öyle bir şekilde

gönderilmelidir ki müşteri firmanın, denetim firmasının denetim larvasından aldığı bilgileri değiştirmesi mümkün olmasın.

Bütünü oluşturan parçaları bir birimden diğerine akıcı bir şekilde ileten bu tarz bir yöntem, tedarikçilerin, müşterilerin, üreticilerin, çalışanların, yatırımcıların, finansörlerin ve sistemin diğer unsurlarının dünya çapında (worldwide) ağa bağlanmaları durumunda tamamen uygun ve güvenilir görünmektedir.

Eleştirmenler hile yapmak isteyen kişiye hiçbir şeyin engel olamayacağını, sistem (denetim larvası) dışı bazı işlemlerin müşteri firmanın muhafaza ettiği muhasebe defterlerinde istenildiği gibi kaydedilebileceğini tartışmaktadır. Sistem dışında gerçekleştirilebilecek işlemlere; tezgah altı ödeme anlaşmaları (under-the table cash deals), takas işlemleri (bartering) ve para aklama gibi faaliyetler örnek verilmektedir.

Dolayısıyla devlet, ticari işlemlerin denetimle ilgili olan bu tarz bir sistemin dışında yürütülmesini zorlaştırmadığı sürece, müşteri firmada muhafaza edilen muhasebe seti risk taşımaya devam edecektir.

Jensen, bu koşullarda şirket içinden veya dışından, hilelerle ilgili bilgi sızdıranlara büyük ödüller verilmesini savunmaktadır. Nitekim, Enron'un hissedarları deniz aşırı (offshore) yatırım anlaşmalarında gerçekleşen yolsuzluklarla ilgili ayrıntılı ve uygun açıklamalar yapan ilk kişiye 1 milyon USD ödül vereceğini duyurmuş olsaydı nasıl olurdu?

Jensen, bir müşterinin sistemle aynı olan muhasebe setine sahip olamaması gerektiğini de savunmaktadır. Örneğin, denetçi; tedarikçilerle, bankalarla, müşterilerle olan tüm işlemleri denetim larvasından izleyebilir. Ancak denetçinin incelemesinden sonra, müşteri firmanın sistemden muhasebe setlerini alarak ekleme veya çıkarma yapması zorlaştırılmalıdır.

Alan Young kendi denetim takımının Jensen'inki gibi fikirlerle ilgilendiklerini, ancak bu fikrin bazı açılardan yararlı olmasının pek olası olmadığını belirtmektedir. Örneğin; denetçi firmanın müşteri firma ile yasadışı bir işbirliği içinde olması

** “auditbots” teriminin tam bir Türkçe sözlük karşılığı bulunmamaktadır. Terim aslında audit ve bots şeklinde iki kelimeden oluşmaktadır. Bot (s) kelimesinin çok ayrıntılı bir sözlükteki anlamı “sinek larvası”dır. Bu şekli ile auditbots teriminin “gelişmeye bırakılmış bir denetim larvası” anlamına geldiği söylenebilir. Bu itibarla çeviride “denetim larvası” terimi kullanılmıştır.

durumunda denetim larvası, hilelerin ortaya çıkarılmasında yardımcı olamaz.

Sonuç olarak, başka Enronlar'ın oluşmasını önlemenin tek yolu yazılım, iyi bir yargı (denetim görüşü), şans ve cesur personelin kombinasyonunu oluşturmaktır.

Görüldüğü üzere teknolojik gelişmelerin sunduğu tüm imkanlara rağmen göz ardı edilmemesi gereken en önemli nokta "insan faktörü"dür. Gerçekten de yaşanan şirket krizlerinin temelinde muhasebe veya denetim personelinin yetersizliğinden ziyade, standart ve kuralların uygulanışında ortaya çıkan ihlaller yatmaktadır. Üstelik bu konu ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile de ilişkilendirilememektedir. Amerika ve Bazı Avrupa ülkelerindeki büyük ölçekli şirket yolsuzlukları bu iddianın en büyük kanıtıdır.

➤ Şirket yolsuzluklarının bir nedeni de denetim ve danışmanlık hizmetinin sadece tek bir bağımsız denetim firması tarafından yapılması olabilir. Şöyle ki; denetim şirketlerinin denetim ve danışmanlık hizmetlerinin sadece tek bir bağımsız dış denetim şirketi tarafından yapılması beş büyük denetim şirketinin yapmış oldukları lobi faaliyetleri sonucunda başarılmıştır. Ancak daha sonra Motorola, Gap ve Raytheon gibi şirketlerin, denetim hizmetleri için ödedikleri paranın hemen hemen on katını danışmanlık hizmeti karşılığı verdikleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de şirketler denetim hizmetlerine ödedikleri paradan daha fazlasını danışmanlık hizmeti karşılığında ödemektedirler (Özyürek 2002:54). Bu nedenle işletmelerin bir tek bağımsız denetim firmasından hem danışmanlık hizmeti almasına ve aynı bağımsız denetim firması tarafından denetlenmesine izin verilmemelidir. İşletmelerin denetim ve danışmanlık hizmetlerini farklı bağımsız denetim firmalarından almalarının, yolsuzlukların ortaya çıkarılmasına katkı sağlaması söz konusudur.

➤ Enron olayına etik boyutun dışında, yani yasal açıdan bakıldığında, denetim bakımından çıkarılması gereken derslerle dolu olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, kamusal otoritenin, yani devletin, denetim faaliyetlerini yeniden düzenlemesi ve

denetim firmalarının yolsuzluk yapma riskinin değerlendirilmesi, ikincisi ise muhasebe ve denetim standartlarının yeniden düzenlenmesidir (Toraman 2002:84). Nitekim, Enron olayı sonrasında ABD'de muhasebe kanunu değişmiştir. 23 Ocak 2002'de ABD'de kabul edilen yeni muhasebe kanunu, kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik olarak yapılan açıklamaların güvenilirlik ve doğruluk düzeyini artırarak yatırımcıları korumayı amaçlamıştır (Özbirecikli 2003:98). A.B.D. 107. kongresinde kabul edilen yeni muhasebe kanunu Türkiye'de yolsuzluğun önlenmesi ve ortaya çıkarılması bakımından örnek teşkil edebilecek düzeydedir. Bu nedenle bu kanunun Türkiye'de yeni şirket skandalları yaşanmadan Ülke koşullarına uyarlanarak uygulanması gerekmektedir.

➤ Önceki bölümde yer alan araştırmanın sonuçlarından da görüldüğü üzere, Ülkemizde SPK'ye bağlı olarak faaliyet gösteren bağımsız denetim firmalarının DSB No.82 çerçevesinde etkili bir yolsuzluk riski uygulaması yaptıklarını ifade etmek güçtür. Halka açılan firma sayısının her geçen gün arttığı bir sermaye piyasası ortamında, bağımsız denetim firmalarının yolsuzluk riski değerlemesi yapma zorunluluklarının ve yaklaşımlarının olmaması özellikle vergi tahsilatı ve tasarruf sahiplerinin yatırımları açısından ortamı riskli hale getirmektedir. Bu anlamda, bağımsız denetim firmalarında çalışan denetçilerin, DSB No.82'de yer alan risk faktörlerini denetim sürecine dahil etmeleri ve teknolojik olanakları kullanmaları gerekli görünmektedir. Ülkemizde TURMOB'a, T穆DESK'e ve SPK'ye DSB No.82 çerçevesinde standartların hayata geçirilmesi açısından görevler düşmektedir. Çünkü, DSB No.82'de yer alan yolsuzluk riski faktörleri, denetçiye denetim yaptığı işletme veya organizasyondaki yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında yol gösterici rol oynamaktadır. Böylece müşterinin değerlendirilmesi ve kabulü safhasından itibaren yolsuzluk riski faktörlerini dikkate alarak yapılan denetimin sonucunda yazılan denetim raporunun tüm kullanıcılar için daha güvenilir bilgiler içereceği açıktır.

➤ Şirket yolsuzluklarının önlenmesi veya ortaya çıkarılmasında, standart ve teknolojik olanakların yanı sıra denetçi-lerin etiksel davranmaktan uzaklaşmama-ları ve işletmenin gerçek durumunu ortaya koyma hususunda taviz vermemeleri de temel koşuldur. Nitekim Enron olayındaki yanlışların bir kısmının da dünyanın önde gelen bağımsız denetim firmalarından birine ait olduğu unutulmamalıdır. Muhtemelen Andersen Firması da usulen risk değerlemesi yapmıştır. Dolayısıyla kuralları, uygulamış olmak için değil, iyi niyet temelinde ve amaca uygun olarak uygulamak önemlidir.

➤ Nitekim Business Finance Dergisi yöneticilerinden Philip Livingston, Enron olayındaki hatada, söz konusu işletmeyi denetleyen bağımsız denetim firması Andersen denetçilerinin %10, yönetim kurulunun %15, yönetim takımının ise %75 suçlu olduğunu belirtmiştir. Ancak söz konusu olayın meydana geldiği firmadaki insanlar, hatanın denetçilere ait olduğunu belirtmişlerdir. Haklı olsun veya olmasın, bir şirkette bir şeyler ters gitmeye başladığında genellikle denetçiler suçlanmaktadır

(Özbirecikli 2002:60). Denetçilerin bu durumdan kurtulmaları için denetim riskine daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan büyük çaplı şirket yolsuzlukları göz önüne alındığında bağımsız denetim sürecinde DSB No.82 uygulamasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

GÜVEMLİ Oktay (2002) “Bağımsız Denetim Sorunları Artarak Dünyaya Yayılıyor”, **MUFAD Dergisi**, Sayı:18, s. 52-54. İstanbul.

ÖZBİRECİKLİ Mehmet (2002) “Uygulamada Denetim Teknolojisi” (Beth Holmes’ün makalesinden çeviri) **MUFAD Dergisi**, Nisan Sayısı No: 18. İstanbul.

ÖZBİRECİKLİ Mehmet (2003) “Amerika Birleşik Devletleri 107. Kongresinde Kabul Edilen Yeni Muhasebe Kanunu-1” (Çeviri) **MUFAD Dergisi**, Ocak Sayısı No: 17, s. 98-102. İstanbul.

ÖZYÜREK Mustafa (2002) “Muhasebe Krizi-II” Finansal Forum.

TORAMAN Cengiz (2002) “Enron Olayı ve Çıkarılması Gereken Dersler”, **MUFAD Dergisi**, Temmuz Sayısı No: 15, s. 84-94, İstanbul.

EKLER:

Çizelge 6. Denetçilerin Demografik Özellikleri

	F	%		F	%
Eğitim Düzeyi			Denetim Sektöründeki Tecrübe		
Lise	-	-	5 yıldan az	3	14
Üniversite	17	80	5-9 yıl	6	28,5
Yüksek Lisans ve Üstü	4	20	10-14 yıl	2	9,5
Toplam	21	100	15 yıldan fazla	10	48
Unvanları			Toplam	21	100
Baş Denetçi	4	19	Yaş		
Ortak Denetçi	-	-	30 yaştan az	4	19
Yardımcı Denetçi	4	19	30 - 39	9	43
Diğer (kıdemli denetçi vb)	13	62	40 - 49	2	9,5
Toplam	21	100	50 -59	4	19
Cinsiyetleri			60 yaş ve üzeri	2	9,5
Bayan	2	10	Toplam	21	100
Bay	19	90			
Toplam	21	100			

Cizelge 7. Denetçilerin Mesleki Deneyimleri ve Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları

Yolsuzluk Riski Değerlemesine Yönelik Uygulamalar	Mesleki Deneyim Süresi (yıl)							
	5'den az		5-9 arası		10-14 arası		15 ve üstü	
	n	%	n	%	N	%	n	%
Risk Değerlemesi Yapanlar	1	9	3	27	1	9	6	55
Risk Değerlemesi Yapmayanlar	2	20	2	20	1	10	5	50
Normal Denetim Faaliyetleri Dışında Ayrı Bir Program Hazırlayanlar	-	-	1	9	-	-	1	9
Normal Denetim Faaliyetleri Dışında Ayrı Bir Program Hazırlamayanlar	1	9	1	9	1	9	6	55
Risk Değerlemesi Yapanların Kullandığı Risk Faktörleri								
<i>A: Şirket Yönetimi İle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri</i>								
Yönetim kurulu üyelerinin çok azının şirket dışından olması	1	9	1	9	1	9	4	36
İçerden öğrenilenlerin ticareti (Insider trading) ihtimali	1	9	2	18	1	9	1	9
Şirket sahiplerinin statüsü	1	9	3	27	1	9	5	45
Yönetimin yönetim kurulu üzerindeki etki gücü							1	9
CEO'nun veya başkanın firmanın kurucusu olması					1	9		
Şirket dışından önemli oranda hisseye sahip hissedarın olmaması			1	9	1	9	1	9
Şirketin denetim komitesinin olmaması								
Denetim komitesinin yılda iki defadan az toplanması								
Şirket hisselerinin önemli oranda şirket içinden kişilere veya başka şirketlere yönetim hizmeti veren az deneyimli yöneticilere ait olması	2	18					3	27
Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması	2	18	3	27	1	9	6	56
Şirketin ilk CEO' sunun hala görevde olması								
Şirket Hisselerinin Borsadaki Seyri	1	9						
B: İç Kontrolle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri								
Üst yönetimin iç kontrolle ilgili raporu	1	9					4	
Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı	2	18	3	27	1	9	7	64
İç denetçilerin Yöneticilerle İlişkileri	1	9						
İç denetçilerin mesleki deneyimi	1	9						
C: Finansal Performans İle İlgili Yolsuzluk Risk Faktörleri								
Yatırım devir hızının düşük olması	1	9			1	9	2	18
Varlık kompozisyonu (yüksek alacak tutarı / varlık toplamı; yüksek stok miktarı / varlık toplamı; yüksek dönen varlık / varlık toplamı)	2	18	1	9	1	9	7	64
Nakit banka rezervlerinin satışlara uyum kontrolü	1	9						
Finansal oran analizleri			1	9				
Hiçbiri			1	9				
D: Yönetimin Özellikleri ve Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkileri								
Deneyimsiz yönetim	1	9	2	18			5	45
Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması			3	27	1	9	4	36
Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi			1	9	1	9	6	54
Müşteri firma ile fikir alışverişi anlaşması yapılması	1	9	1	9				
Yönetimin statüsüne uygun olmayan yaşam tarzı (lüks varlıklar, lüks yaşam koşulları gibi)	1	9					3	27
Yönetimin iş çevresindeki tanınırlığının kötü olması	2	18	2	18	1	9	5	45
Önemli iş taahhütlerine girilmiş olması	1	9	2	18	2	18	3	27
Yeterince kontrol edilmeyen anti-merkeziyetçi örgüt yapısı	2	18					1	9
Yönetimin dürüst davranmaması	1	9	1	9	1	9	6	54
Müşteri firma personelinin kural dışı davranışlar sergilemesi	1	9	1	9	1	9	3	27
Üst yönetimin denetim ekibine bakışı ve hareket tarzı	1	9						

E: İşletmenin Faaliyet Gösterdiği Endüstri Kolundaki Koşullarla İlgili Risk Faktörleri								
İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler	1	9	2	18	1	9	7	64
İş başarısızlıklarındaki artış ve müşteri talebindeki önemli düşüş	2	18	2	18	1	9	1	9
İşletmenin faaliyet gösterdiği endüstri kolunda ani değişiklikler yaşanması	2	18	1	9				
F: İşletmenin Faaliyet Özellikleri ve Finansal Durumuyla İlgili Risk Faktörleri								
Kazançların artış göstermesine rağmen işletmenin faaliyetlerinden nakit akışı yaratamaması	2	18	2	18	1	9	3	27
Varlıklar, borçlar, gelirler ya da masrafların önemli ölçüde tahminlere dayanması ve bu tahminlerin olağanüstü yanlış yargılar ve belirsizlikler içermesi	1	9	1	9	1	9	5	45
Kayıtların alışılmışın dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir firmaca denetiminin yapılmış olması	2	18	3	27	1	9	4	36
Örgütsel yapının çok karmaşık olması			1	9			1	9
İşletmenin emsallerine nazaran olağan dışı hızlı büyüme veya karlılık göstermesi	1	9			1	9	2	18
İşletmenin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı çok hassas olması	1	9					4	36
İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması	2	18	3	27	1	9	5	45
İşletme sahibinin/yöneticisinin finansal raporlarda usulsüzlük yapmasına neden olabilecek bir motivasyon aracının varlığı	1	9	2	18			1	9
Zayıf finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali	1	9	1	9			5	45
İşletmenin finansal durumunun zayıf yada kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması	1	9	2	18	1	9	4	36
Rekabetçi kalabilmek için ek sermaye takviyesi yapılması yönünde önemli bir baskının varlığı	1	9					3	27
Yakın iflas tehdidinin varlığı	2	18	2	18			4	36
İşletme sahip ya da yöneticileri ile hali hazırdaki denetçi ya da bir önceki denetçi arasında gergin ilişkiler yaşanması	1	9	1	9			2	18
Müşteri Firma İle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerleme Aşaması								
Müşterinin kabulü (devamı) kararı aşamasında	1	9						
Denetim planlaması sürecinde	1	9	2	18	1	9	7	64
Önceki dönem mali tablo ve denetim raporlarının incelenmesi sırasında								
Denetim görüşüne ulaşılmasına kadar olan bütün süreçlerde			1	9				
Müşterinin Kabulü/Devamı Kararı Verilirken Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Belirlenmesinde Uygulanan Yöntem(ler)								
Risk faktörlerinin olup olmadığının işaretlendiği kontrol listesi	1	9	2	18	1	9	7	64
1 en düşük 5 en yüksek olmak üzere risk düzeyini gösteren 5'li ölçek								
Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesini Denetim Planlaması Aşamasında Yapanların Kullandığı Değerleme Yöntem(ler)i								
Faktörlerin (örnekleriyle birlikte) sıralanarak VAR/YOK şeklinde işaretlenmesi	1	9	1	9	1	9	4	36
Faktörlerin sıralanarak DÜŞÜK/ORTA/YÜKSEK şeklinde değerlendirilmesi							3	27
Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesi Görevini Yürütenler								
Baş denetçi	1	9	1	9	1	9	7	64
Ortak denetçi			1	9			1	9
Yardımcı denetçi								
Sorumlu baş denetçi								
Sorumlu ortak baş denetçi	1	9	1	9				

Cizelge 8. Denetçilerin Eğitim Durumları-Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları

Yolsuzluk Riski Değerlemesine Yönelik Uygulamalar	Eğitim Durumu		
	Lise	Üniversite	Lisans Üstü
	n	n	n
Risk Değerlemesi Yapanlar		9	2
Risk Değerlemesi Yapmayanlar		7	3
Normal Denetim Faaliyetleri Dışında Ayrı Bir Program Hazırlayanlar		2	-
Normal Denetim Faaliyetleri Dışında Ayrı Bir Program Hazırlamayanlar		7	2
Risk Değerlemesi Yapanların Kullandığı Risk Faktörleri			
<i>A: Şirket Yönetimi İle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri</i>			
Yönetim kurulu üyelerinin çok azının şirket dışından olması		6	1
İçerden öğrenilenlerin ticareti (Insider trading) ihtimali		6	-
Şirket sahiplerinin statüsü		7	1
Yönetimin yönetim kurulu üzerindeki etki gücü		-	1
CEO'nun veya başkanın firmanın kurucusu olması		1	-
Şirket dışından önemli oranda hisseye sahip hissedarın olmaması		4	-
Şirketin denetim komitesinin olmaması		-	-
Denetim komitesinin yılda iki defadan az toplanması		-	-
Şirket hisselerinin önemli oranda şirket içinden kişilere veya başka şirketlere yönetim hizmeti veren az deneyimli yöneticilere ait olması		4	-
Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması		10	1
Şirketin ilk CEO'sunun hala görevde olması		1	-
Şirket Hisselerinin Borsadaki Seyri		1	-
B: İç Kontrolle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri			
Üst yönetimin iç kontrolle ilgili raporu		4	1
Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı		10	1
İç denetçilerin Yöneticilerle İlişkileri (Akraba – Meslektaş vb.)		1	-
İç denetçilerin mesleki deneyimi		1	-
<i>C: Finansal Performans İle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri</i>			
Yatırım devir hızının düşük olması		4	-
Varlık kompozisyonu (yüksek alacak tutarı/varlık toplamı; yüksek stok miktarı/varlık toplamı; yüksek dönen varlık / varlık toplamı)		10	1
Nakit banka rezervlerinin satışlara uyum kontrolü		1	-
Finansal oran analizleri		1	-
Hiçbiri		1	-
<i>D: Yönetimin Özellikleri ve Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkileri</i>			
Deneyimsiz yönetim		7	1
Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması		7	1
Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi		7	1
Müşteri firma ile fikir alışverişi anlaşması yapılması		2	-
Yönetimin statüsüne uygun olmayan yaşam tarzı (lüks varlıklar, lüks yaşam koşulları gibi)		3	1
Yönetimin iş çevresindeki tanınırlığının kötü olması		10	1
Önemli iş taahhütlerine girilmiş olması		6	1
Yeterince kontrol edilmeyen anti-merkeziyetçi örgüt yapısı		2	1
Yönetimin dürüst davranmaması		8	1
Müşteri firma personelinin kural dışı davranışlar sergilemesi		5	1
Üst yönetimin denetim ekibine bakışı ve hareket tarzı		1	-

E: İşletmenin Faaliyet Gösterdiği Endüstri Kolundaki Koşullarla İlgili Risk Faktörleri			
İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler		10	1
İş başarısızlıklarındaki artış ve müşteri talebindeki önemli düşüş		4	-
İşletmenin faaliyet gösterdiği endüstri kolunda ani değişiklikler yaşanması		5	-
F: İşletmenin Faaliyet Özellikleri ve Finansal Durumuyla İlgili Risk Faktörleri			
Kazançların artış göstermesine rağmen işletmenin faaliyetlerinden nakit akışı yaratamaması		8	-
Varlıklar, borçlar, gelirler ya da masrafların önemli ölçüde tahminlere dayanması ve bu tahminlerin olağanüstü yanlış yargular ve belirsizlikler içermesi		7	1
Kayıtların alışılmadık dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi		10	1
Örgütsel yapının çok karmaşık olması		2	-
İşletmenin emsallerine nazaran olağan dışı hızlı büyüme veya karlılık göstermesi		6	-
İşletmenin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı çok hassas olması		5	-
İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerinde zorlanması		10	1
İşletme sahibinin/yöneticisinin finansal raporlarda usulsüzlük yapmasına neden olabilecek bir motivasyon aracının varlığı		4	-
Zayıf finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali		6	1
İşletmenin finansal durumunun zayıf ya da kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması		8	1
Rekabetçi kalabilmek için ek sermaye takviyesi yapılması yönünde önemli bir baskının varlığı		3	1
Yakın iflas tehdidinin varlığı		9	1
İşletme sahip ya da yöneticileri ile halihazırdaki denetçi ya da bir önceki denetçi arasında gergin ilişkiler yaşanması		4	-
Müşteri Firma İle İlgili Yolsuzluk Risk Faktörlerinin Değerleme Aşaması			
Müşterinin kabulü (devamı) kararı aşamasında		1	-
Denetim planlaması sürecinde		7	1
Önceki dönem mali tablo ve denetim raporlarının incelenmesi sırasında		1	-
Denetim görüşüne ulaşılmasına kadar olan bütün süreçlerde		1	-
Müşterinin Kabulü/Devamı Kararı Verilirken Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Belirlenmesinde Uygulanan Yöntem(ler)			
Risk faktörlerinin olup olmadığının işaretlendiği kontrol listesi		10	1
1 en düşük 5 en yüksek olmak üzere risk düzeyini gösteren 5'li ölçek		-	-
Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesini Denetim Planlaması Aşamasında Yapanların Kullandığı Değerleme Yöntem(ler)İ			
Faktörlerin (örnekleriyle birlikte) sıralanarak VAR/YOK şeklinde işaretlenmesi		9	-
Faktörlerin sıralanarak DÜŞÜK/ORTA/YÜKSEK şeklinde değerlendirilmesi		1	1
Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesi Görevini Yürütenler			
Baş denetçi		7	1
Ortak denetçi		1	-
Yardımcı denetçi		-	-
Sorumlu baş denetçi		1	-
Sorumlu ortak baş denetçi		1	-

Cizelge 9. Denetçilerin Yaşları ve Yolsuzluk Riski Değerlemesi Uygulamaları

Yolsuzluk Riski Değerlemesine Yönelik Uygulamalar	Yaşlar				
	30 Yaş altı	30-39 Yaş	40-49 Yaş	50-59 Yaş	60 Yaş
	n	n	n	n	n
Risk Değerlemesi Yapanlar	2	4	2	4	-
Risk Değerlemesi Yapmayanlar	2	5			2
Normal Denetim Faaliyetleri Dışında Ayrı Bir Program Hazırlayanlar		1		1	
Normal Denetim Faaliyetleri Dışında Ayrı Bir Program Hazırlamayanlar	2	3	2	3	2
Risk Değerlemesi Yapanların Kullandığı Risk Faktörleri					
<i>A: Şirket Yönetimi İle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri</i>					
Yönetim kurulu üyelerinin çok azının şirket dışından olması	1	2	2	2	
İçerden öğrenilenlerin ticareti (Insider trading) ihtimali	1	3		1	
Şirket sahiplerinin statüsü	1	4	1	3	1
Yönetimin yönetim kurulu üzerindeki etki gücü				1	
CEO'nun veya başkanın firmanın kurucusu olması		1			
Şirket dışından önemli oranda hisseye sahip hissedarın olmaması		2	1	1	
Şirketin denetim komitesinin olmaması					
Denetim komitesinin yılda iki defadan az toplanması					
Şirket hisselerinin önemli oranda şirket içinden kişilere veya başka şirketlere yönetim hizmeti veren az deneyimli yöneticilere ait olması	2		1	1	
Yönetici ve memurlar arasında akraba ilişkileri olması	2	4	2	4	
Şirketin ilk CEO'sunun hala görevde olması				*	
Şirket Hisselerinin Borsadaki Seyri	1				
B: İç Kontrolle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri					
Üst yönetimin iç kontrolle ilgili raporu	1		1	3	
Eksik raporlamaya neden olabilecek yeterince özen gösterilmeyen işlem ve kontrollerin varlığı	2	4	2	4	1
İç denetçilerin Yöneticilerle İlişkileri	1				
İç denetçilerin mesleki deneyimi	1				
<i>C: Finansal Performans İle İlgili Yolsuzluk Riski Faktörleri</i>					
Yatırım devir hızının düşük olması	1	1	1	1	
Varlık kompozisyonu (yüksek alacak tutarı/varlık toplamı; yüksek stok miktarı / varlık toplamı; yüksek dönen varlık/varlık toplamı)	2	2	2	4	1
Nakit banka rezervlerinin satışlara uyum kontrolü	1				
Finansal oran analizleri		1			
Hiçbiri		1			
<i>D: Yönetimin Özellikleri ve Kontrol Çevresi Üzerindeki Etkileri</i>					
Deneyimsiz yönetim	1	2	2	3	
Şirket içinde veya personel arasında çıkar çatışması		4	2	2	
Yönetimin aşırı risk alma eğilimi göstermesi		3	2	4	
Müşteri firma ile fikir alışverişi anlaşması yapılması	1	1			
Yönetimin statüsüne uygun olmayan yaşam tarzı (lüks varlıklar, lüks yaşam koşulları gibi)	1			2	1
Yönetimin iş çevresindeki tanınırlığının kötü olması	2	3	2	3	
Önemli iş taahhütlerine girilmiş olması	1	3	1	3	
Yeterince kontrol edilmeyen anti-merkeziyetçi örgüt yapısı	2			1	
Yönetimin dürüst davranmaması	1	2	2	4	
Müşteri firma personelinin kural dışı davranışlar sergilemesi	1	2	1	2	
Üst yönetimin denetim ekibine bakışı ve hareket tarzı	1				

E: İşletmenin Faaliyet Gösterdiği Endüstri Kolundaki Koşullarla İlgili Risk Faktörleri					
İşletmenin finansal durumunu ya da karlılığını bozabilecek yeni hesaplama ya da düzenleyici istekler	1	4	2	4	1
İş başarısızlıklarındaki artış ve müşteri talebindeki önemli düşüş	2	2		1	
İşletmenin faaliyet gösterdiği endüstri kolunda ani değişiklikler yaşanması	2	2			
F: İşletmenin Faaliyet Özellikleri ve Finansal Durumuyla İlgili Risk Faktörleri					
Kazançların artış göstermesine rağmen işletmenin faaliyetlerinden nakit akışı yaratamaması	2	3	2	1	
Varlıklar, borçlar, gelirler ya da masrafların önemli ölçüde tahminlere dayanması ve bu tahminlerin olağanüstü yanlı yargılar ve belirsizlikler içermesi	1	2	2	3	
Kayıtların alışılmışın dışında tutulmuş olması ya da ilgili varlıkların veya kalemlerin denetlenmemesi ya da başka bir firmaca denetiminin yapılmış olması	2	4	2	2	
Örgütsel yapının çok karmaşık olması		1		1	
İşletmenin emsallerine nazaran olağan dışı hızlı büyüme veya karlılık göstermesi	1	3	2		
İşletmenin faiz oranlarındaki değişikliklere karşı çok hassas olması	1		2	2	
İşletmenin olağandışı bir şekilde borçlanmaya bağımlı olması veya borç geri ödemelerini itfa etmede zorlanması	2	4	2	3	
İşletme sahibinin / yöneticisinin finansal raporlarda usulsüzlük yapmasına neden olabilecek bir motivasyon aracının varlığı	1	2		1	
Zayıf finansal sonuçların toparlanmasının işletmenin bankadan kredi alınması gibi önemli meseleleri üzerinde ters etki yaratma ihtimali	1	1	2	2	1
İşletmenin finansal durumunun zayıf yada kötü olması ile birlikte, şirket yönetici veya sahiplerinin şirketin önemli borçlarına kişisel olarak kefil olmuş bulunması	1	3	2	3	
Yakın iflas tehdidinin varlığı	2	2	1	3	
İşletme sahip ya da yöneticileri ile hali hazırdaki denetçi ya da bir önceki denetçi arasında gergin ilişkiler yaşanması	1	1	2		
Müşteri Firma İle İlgili Yolsuzluk Risk Faktörlerinin Değerleme Aşaması					
Müşterinin kabulü (devamı) kararı aşamasında	1	1			
Denetim planlaması sürecinde	1	4	2	4	1
Önceki dönem mali tablo ve denetim raporlarının incelenmesi sırasında	1				
Denetim görüşüne ulaşılmasına kadar olan bütün süreçlerde		1			
Müşterinin Kabulü/Devamı Kararı Verilirken Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Belirlenmesinde Uygulanan Yöntem(ler)					
Risk faktörlerinin olup olmadığının işaretlendiği kontrol listesi	1	2	2	4	1
1 en düşük 5 en yüksek olmak üzere risk düzeyini gösteren 5'li ölçek					
Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesini Denetim Planlaması Aşamasında Yapanların Kullandığı Değerleme Yöntem(ler)İ					
Faktörlerin (örnekleriyle birlikte) sıralanarak VAR/YOK şeklinde işaretlenmesi	1	2	2	1	1
Faktörlerin sıralanarak DÜŞÜK/ORTA/YÜKSEK şeklinde değerlendirilmesi				3	
Yolsuzluk Riski Faktörlerinin Değerlemesi Görevini Yürütenler					
Baş denetçi	1	2	2	4	1
Ortak denetçi		1		1	
Yardımcı denetçi					
Sorumlu baş denetçi			1		
Sorumlu ortak baş denetçi	1	1			